

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC CNTT & TRUYỀN THÔNG

----- ୨୫୧ -----

Nguyễn Thế Huy

TÌM HIỂU MÔ HÌNH SOM
VÀ ỨNG DỤNG TRONG TƯ VẤN THI ĐẠI HỌC

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC MÁY TÍNH

Thái Nguyên – 2012

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC CNTT & TRUYỀN THÔNG

----- ୨୫ ୧୦ -----

Nguyễn Thế Huy

TÌM HIỂU MÔ HÌNH SOM
VÀ ỨNG DỤNG TRONG TƯ VẤN THI ĐẠI HỌC

Chuyên ngành: Khoa học máy tính

Mã số: 60.48.01

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC MÁY TÍNH

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC

TSKH. Nguyễn Minh Hải

Thái Nguyên – 2012

LỜI CẢM ƠN

Đầu tiên tôi xin gửi lời cảm ơn chân thành đến thầy TSKH. Nguyễn Minh Hải - Học viện Công nghệ bưu chính viễn thông đã tận tình hướng dẫn, chỉ bảo cho tôi trong suốt quá trình làm luận văn.

Tôi cũng xin gửi lời cảm ơn đến các thầy cô trường Đại học Công nghệ thông tin và Truyền thông – Đại học Thái Nguyên, các thầy cô Viện Công nghệ thông tin đã truyền đạt những kiến thức và giúp đỡ tôi trong suốt quá trình học của mình.

Tôi cũng xin gửi lời cảm ơn tới các đồng nghiệp trong Trung tâm Giáo dục thường xuyên An Dương, gia đình và bạn bè những người đã động viên tạo mọi điều kiện giúp đỡ tôi trong suốt hai năm học.

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan toàn bộ nội dung trong luận văn này do tôi tự nghiên cứu, đọc, dịch tài liệu, tổng hợp và thực hiện. Trong luận văn tôi có sử dụng một số tài liệu tham khảo như đã trình bày trong phần tài liệu tham khảo.

Người viết luận văn

Nguyễn Thế Huy

MỤC LỤC

DANH MỤC CÁC KÍ HIỆU, CHỮ CÁI VIẾT TẮT	iv
DANH MỤC CÁC BẢNG.....	v
DANH MỤC CÁC HÌNH VẼ	vi
MỞ ĐẦU	1
Chương 1: TÌM HIỂU VỀ MẠNG NƠN VÀ MỘT SỐ PHƯƠNG PHÁP PHÂN CỤM.....	3
1.1 Mạng nơon sinh học	3
1.1.1 Cấu trúc một nơon sinh học	3
1.1.2 Hoạt động của nơon sinh học	4
1.2 Mạng nơon nhân tạo.....	4
1.2.1 Cấu trúc và mô hình của một nơon nhân tạo.....	4
1.2.2 Mô hình của mạng nơon nhân tạo	7
1.2.3 Mạng nơon một lớp.....	9
1.2.4 Mạng nơon truyền thẳng nhiều lớp	10
1.2.5 Mạng Hopfield.....	11
1.3 Các luật học	12
1.3.1 Quy tắc học của mạng nơon nhân tạo	12
1.3.2 Học có giám sát	13
1.3.3 Học không giám sát	14
1.3.4 Học tăng cường.....	15
1.4 Một số phương pháp phân cụm dữ liệu.....	15
1.4.1 Phân cụm và các thành phần trong phân cụm dữ liệu	15
1.4.2 Phương pháp phân cụm phân cấp.....	16
1.4.3 Phương pháp phân cụm phân hoạch.....	16
1.4.4 Phương pháp phân cụm dựa trên mật độ	17
1.4.5 Phân cụm dữ liệu dựa trên lưới	17

1.4.6 Phân cụm dữ liệu dựa trên sự ràng buộc	17
1.5 Kết luận chương 1	18
Chương 2: PHÂN CỤM DỮ LIỆU SỬ DỤNG MẠNG SOM	19
2.1 Thuật toán phân cụm dữ liệu	19
2.2 Thuật toán phân cụm tuyến tính không giám sát	20
2.2.1 Thuật toán phân cụm K-mean	20
2.2.2 Thuật toán phân cụm mờ C-mean	22
2.2.3 Thuật toán phân cụm phân cấp	24
2.2.4 Thuật toán phân cụm EM (Expectation Maximization)	25
2.2.5 Thuật toán phân cụm chất lượng ngưỡng	26
2.3 Thuật toán phân cụm phi tuyến tính không giám sát	27
2.3.1 Thuật toán phân cụm MST (Minimum spanning tree)	27
2.3.2 Thuật toán phân cụm dữ liệu Kernel K-mean.	28
2.3.3 Thuật toán phân cụm dựa trên mật độ DBSCAN	29
2.4 Mạng nơron Kohonen (SOM)	30
2.4.1 Giới thiệu về mạng Kohonen (SOM)	30
2.4.2 Cấu trúc của SOM	31
2.4.3 Khởi tạo SOM	32
2.4.4 Huấn luyện SOM	33
2.4.5 Tỷ lệ học	34
2.4.6 Hàm lân cận	35
2.4.7 Cập nhật trọng số	37
2.4.8 Xác định nơron chiến thắng	38
2.4.9 Bảo toàn cấu trúc liên kết	39
2.5 SOM sử dụng trong phân cụm dữ liệu	40
2.5.1 SOM phân cụm với bản đồ một chiều	41
2.5.2 SOM phân cụm với bản đồ 2 chiều	41

2.5.3 Xác định ranh giới các cụm	42
2.5.4 Trực quan mạng	43
2.6 Kết luận chương 2	44
Chương 3 : ỨNG DỤNG CỦA MẠNG SOM CHO TRỢ GIÚP HỌC SINH	
THI ĐẠI HỌC.....	46
3.1 Giới thiệu về bài toán trợ giúp học sinh thi đại học	46
3.2 Giới thiệu công cụ SOM Toolbox	46
3.3 Chương trình thử nghiệm	47
3.3.1 Thu thập dữ liệu.....	47
3.3.2 Phân tích tập dữ liệu	51
3.3.3 Khởi tạo và huấn luyện SOM	51
3.3.4 Kết quả và phân tích dữ liệu sau khi huấn luyện SOM.....	53
3.4 Kết luận chương 3	64
KẾT LUẬN	65
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	66

DANH MỤC CÁC KÍ HIỆU, CHỮ CÁI VIẾT TẮT

SOM (Self Organizing Maps)	Mạng nơron tự tổ chức
ĐH	Đại học
HV	Học viện
PE (Processing element)	Phần tử xử lý
U-matrix (unified distance matrix)	Ma trận thống nhất khoảng cách
EM (Expectation maximization)	Thuật toán tối đa hóa
MST (Minimum spanning tree)	Thuật toán tối thiểu cây mở rộng
BMU (Best – Matching unit)	Đơn vị phù hợp nhất
DBSCAN (Density Based Spatial Clustering of Applications with Noise)	Phân cụm dữ liệu dựa trên không gian mật độ ứng dụng với nhiễu

DANH MỤC CÁC BẢNG

Bảng 3.1: Thông tin về một số trường đại học của Việt Nam	49
Bảng 3.2: Kết quả các cụm sau khi huấn luyện SOM	54

DANH MỤC CÁC HÌNH VẼ

Hình 1.1: Mô hình nơron sinh học	3
Hình 1.2: Mô hình một nơron nhân tạo.....	5
Hình 1.3: Đồ thị các dạng hàm truyền	7
Hình 1.4: Mạng nơron ba lớp.....	8
Hình 1.5: Một số dạng mạng nơron	10
Hình 1.6: Cấu trúc mạng Hopfield.....	11
Hình 1.7: Học có giám sát.....	14
Hình 1.8: Học không giám sát.....	14
Hình 2.1: Cấu trúc của mạng SOM.....	32
Hình 2.2: Cập nhật BMU và lân cận của nó với mẫu đầu vào x	34
Hình 2.3: Hàm tỉ lệ học theo thời gian.....	35
Hình 2.4: Giá trị của hàm lân cận Gaussian(a) và hàm bubble(b)	37
Hình 2.5: Bảo toàn cấu trúc liên kết các cụm	40
Hình 3.1: Trực quan mạng sử dụng U-matrix.....	54
Hình 3.2: Trực quan các thành phần bản đồ	61